

geografska raziskovanja mladih

UDK: 911.37(497.12-19)

SUBURBANIZACIJA V LJUBLJANSKI REGIJI *

Mojca Mlinar **

Suburbanizacija je eden najznačilnejših procesov višje faze urbanizacije, v katerega pri nas šele stopamo. Po mnenju nekaterih teoretikov ima namreč urbanizacija štiri značilne stopnje: urbanizacijo, suburbanizacijo, dezurbanizacijo in reurbanizacijo. V prvi stopnji teže ljudje v zgoščena mesta. V drugi beže iz njih, v tretji beže iz urbanih področij na sploh, v četrti pa se vračajo v osrednja območja mest.

Pojmovna opredelitev

Suburbanizacija je proces, ki ima v različnih deželah tudi različne pojavnostne oblike, saj je na primer v ZDA potekala drugače kot v zahodni Evropi ali pri nas, kar ima za posledico zelo raznovrstne opredelitve tega procesa. Glede na slovenske razmere lahko ugotovimo, da se še ni izoblikovala tako izrazito kot v drugih, višje urbaniziranih deželah. V obrobju Ljubljane, s čimer smo se podrobneje ukvarjali, lahko ugotovimo, da se še močno prepletata tako "beg s podeželja" kot tudi "beg iz mest". Glede na specifičnosti poselitve pri nas lahko rečemo, da je suburbanizacija proces, pri katerem se intenzivnejša rast prebivalstva prenaša na zunanji rob mesta, medtem ko v centru upada. To ima za posledico hiter razvoj obstoječih ali celo nastanek novih (suburbanih) naselij na mestnem robu, ki so ekonomsko bolj ali manj odvisna od osrednjega mesta, zato imajo lahko značaj spalnih naselij, ali pa zelo raznovrstno funkcijsko strukturo, ki se v večini primerov še prepleta s kmetijsko dejavnostjo naselij. Decentralizaciji prebivalstva pa po določenem času lahko sledi tudi intenzivna decentralizacija industrije, trgovine, servisov in javnih služb, kar zmanjšuje ekonomsko odvisnost suburbanih območij od osrednje mestne aglomeracije.

Suburbanizacija je eden najbolj protislovnih procesov. Po eni strani kaže tendenco k uveljavljanju relativno nizke gostote poselitve v urbaniziranih območjih, po drugi strani pa so ekološka in ekonomska merila privedla do prostorske politike, ki uveljavlja (sicer decentralizirano, pa vendarle)

* izvleček diplomske naloge, mentor prof.dr Igor Vrišer

** štud. geog., Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12

koncentracijo.

V nadaljevanju se bomo, kot že rečeno, podrobneje dotaknili procesa sub-urbanizacije v ljubljanski regiji, kamor smo uvrstili poleg ljubljanskih občin (Lj.-Bežigrad, Lj.-Center, Lj.-Moste Polje, Lj.-Šiška, Lj.-Vič Rudnik) še občine Domžale, Kamnik, Grosuplje, Litija in Vrhnika.

Suburbanizacija v ljubljanski regiji

Če je bilo za povojno obdobje značilno kopičenje prebivalstva v Ljubljani, pa lahko po letu 1960 zasledimo, da se je koncentracija v mestu umirila in da se je intenzivna rast prebivalstva prenesla na mestno obrobje. Vloga Ljubljane tako ni več v vseh ozirih centralna, pač pa se je pričela oblikovati funkcionalna soodvisnost z manjšimi mesti (Kamnik, Domžale, Vrhnika, Grosuplje), ne da bi ta mesta izgubila svojo identiteto in postala gola spalna naselja, pri čemer so Ljubljani ostale funkcije najvišje stopnje.

Metodološki pristop

Da bi omejili suburbano območje Ljubljane, smo izbrali nekaj indikatorjev. Pri izboru pa smo imeli nekaj problemov, saj smo morali zaradi nedostopnosti nekaterih statističnih podatkov število prvotno izbranih indikatorjev omejiti le na 4, in sicer:

- časovna oddaljenost naselij do Ljubljane. Suburbana naselja so praviloma v neposredni okolici osrednjega mesta oziroma imajo do njega ugodne prometne zveze. Zato je časovna oddaljenost eden pomembnejših indikatorjev suburbanizacije;
- % kmečkega prebivalstva v naseljih. V ruralno - urbanem obrobju, kjer je vpliv mesta zelo močan, je deagrarizacija dosegla zelo visoko stopnjo in je povzročila preseljevanje prebivalstva v neagrarni poklice. Zato smo predpostavljali, da je v suburbanem pasu % kmečkega prebivalstva zmanjšan na zelo nizek delež;
- % zaposlenih v naselju, ki dnevno migrira na delo v Ljubljano. Ekonomska odvisnost suburbanih naselij od osrednjega mesta se lepo kaže z visokim deležem dnevnih delavnih migrantov;
- % avtohtonega prebivalstva naselij. Ker je za suburbanizacijo značilno, da se prebivalstvo preseljuje iz ožjega mestnega območja na obrobje, smo predpostavljali, da bo v suburbanem pasu % avtohtonega prebivalstva nižji v nasprotju z zunanjim podeželskim območjem.

Naša naloga je bila določiti mejo med suburbanim in podeželskim območjem. Za razmejitev suburbanega pasu od osrednjega mestnega območja pa smo upoštevali formalno mejo mesta.

Ker so bili statistični podatki za posamezne krajevne skupnosti pomanjkljivi, smo kot osnovno enoto proučevanja izbrali naselja. To pa je pomenilo tudi dosti več dela, kajti v obravnavanih občinah je 996 naselij, medtem ko

je krajevnih skupnosti le 235. Zaradi velikega števila podatkov smo se odločili za računalniško obdelavo, in sicer smo izbrali metodo voditeljev (leader method), ki je poseben primer metode (dinamičnih) oblakov.

Pri metodi voditeljev lahko poljubno izbiramo, v koliko skupin nam računalnik razvrsti enote. V našem primeru smo vse enote (naselja) želeli razvrstiti v tri skupine naselij. Zato nam je računalnik izbral tri slučajne enote, ki jih lahko označimo kot voditelje, ker so bili tipični predstavniki treh skupin naselij. Na osnovi podobnosti med enotami in voditeljem je računalnik namreč vse enote razvrstil v tri skupine ter vsaki posebej izračunal centroid oziroma težišče, ki ga je predstavljala določena enota - odslej nov voditelj. Nato smo postopek ponavljali toliko časa, dokler se ni nov voditelj izenačil z voditeljem dobljenim korak pred njim, kar je konkretno pomenilo, da smo postopek končali v desetih korakih.

Tri skupine naselij, ki smo jih dobili na tak način, smo označili kot suburbana, prehodna in podeželska.

	suburbana naselja	prehodna naselja	podeželska naselja
% kmečkega prebivalstva	3	18	21
% migrantov v Ljubljano	45	63	13
% avtohtonega prebivalstva	45	61	57
časovna oddaljenost do Ljubljane v min.	30	45	60

Povprečne vrednosti indikatorjev za suburbana, prehodna in podeželska naselja.

Suburbana naselja

Na karti lahko vidimo, da poteka suburbano območje sklenjeno okoli Ljubljane. Zanimivo izstopajo posamezni kraki tega pasu, ki se zajedajo ob vseh glavnih vpadnicah daleč v podeželje, kar kaže na velik pomen prometa oziroma dostopnosti do Ljubljane. Ob pogledu na karto se tudi jasno vidi, da je suburbani pas proti kranjski strani umešno omejen z občinsko mejo. Predvidevali smo namreč, da sta Kranj in Škofja Loka že tako močna samostojna centra, da imata izoblikovano že lasno suburbano območje, zato ju nismo vključili v obravnavano regijo.

Torej suburbano območje Ljubljane zajema predvsem ravninske predele, kot so Bistriška ravan, Ljubljansko polje, Ljubljansko barje ter posamezne pro-

metne krake, kot so Črni graben, Savska dolina do Litije in del Dolenjskega podolja.

Suburbani pas zajema gospodarsko najrazvitejše območje ljubljanske okolice, kjer je urbanizacija dosegla že zelo visoko stopnjo (kmečkega prebivalstva je le 3%) in kjer je tudi prometna povezanost z Ljubljano zelo ugodna (do 30 minut). Na tabeli lahko tudi vidimo, da je delež dnevnih delovnih migrantov od vseh zaposlenih v naselju 45%, prav tak pa je tudi % avtohtonega prebivalstva.

Prehodna naselja

Že samo ime nam kaže na prehodni značaj tega pasu med suburbanim in podeželskim pasom. Ta prehodnost pa se izraža tako v tipičnih lastnostih, kot tudi v sami legi tega pasu.

Prehodni pas ne poteka sklenjeno okoli Ljubljane, ampak gre za posamezne otoke, ki so razporejeni bolj ali manj med podaljšanimi kraki suburbanega pasu. Gre torej v glavnem za nekoliko bolj hribovite in zato težje dostopne predele, ki so v neposredni okolici Ljubljane.

Sem spadajo nekateri predeli Posavskega hribovja, območje Dolenjskega podolja južno od Grosuplja, južni del ljubljanskega barja s Krimskim višavjem do Velikolaščanske pokrajine, del Polhograjskega hribovja med Horjulom in Polhovim Gradcem ter majhen predel na severu okoli Rašice in Skaručenske gmajne.

Če si ogledamo tipične lastnosti tega pasu, lahko vidimo, da se je delež kmečkega prebivalstva v tem pasu v primerjavi s suburbanim pasom povečal (18%), prav tako je močno narasel delež dnevnih migrantov (63%), v določeni meri pa tudi delež avtohtonega prebivalstva (61%). Prehodna naselja imajo poleg tega že slabšo dostopnost do Ljubljane kot suburbana, kar se kaže v povečanju časovne oddaljenosti (45 min.).

Najzanimivejša je prav gotovo ugotovitev, da imamo v tem pasu izrazito najvišji delež dnevnih migrantov (63%) v primerjavi s suburbanim in podeželskim pasom, kar nas opozarja, da je prehodni pas ekonomsko bolj odvisen od Ljubljane kot suburbani. To dejstvo nam potrjuje tudi ugotovitev, da v tem pasu ni večjih krajev, ki bi lahko nudili zaposlitev svojemu prebivalstvu, kar seveda pospešuje dnevno migracijo delovne sile in vse večjo ekonomsko odvisnost tega pasu od Ljubljane.

Podeželska naselja

Podeželska naselja so razporejena pretežno sklenjeno na zunanjem robu obravnavane regije. V ta pas so torej razvrščena tista naselja, ki so prometno že precej odmaknjena od Ljubljane.

Delež kmečkega prebivalstva je v tem pasu v primerjavi s prehodnim še nekoliko narasel (21%), zelo močno pa je upadel delež dnevnih migrantov (13%). Delež avtohtonega prebivalstva je v podeželskem pasu celo za malenkost nižji kot v prehodnem pasu (57%), medtem ko je dostopnost podeželskih naselij do Ljubljane najslabša (60 min.).

Sklep

Ker se je v preteklih desetletjih s suburbanizacijo Ljubljana bolj ali manj stihijsko širila v okolico, so bile pozidane velike površine kmetijsko najkvalitetnejših zemljišč, po drugi strani pa se je v hribovitem zaledju Ljubljane nadaljevala stagnacija oziroma celo depopulacija, ki je povzročila precejšnje zaraščanje z gozdovi. Leta 1982 je bil zato izdan intervencijski zakon o zaščiti kmetijskih zemljišč pred spremembo namembnosti. V ljubljanski regiji so najprimernejša zemljišča za kmetijstvo v ravninskih predelih, in sicer predvsem na območju Ljubljanskega polja, kjer je tudi povpraševanje po prostoru zaradi razvoja naselij in infrastrukture največje. Zato bi bilo z ekološkega vidika najprimernejše planiranje poselitve na robne predele ljubljanske kotline, in sicer na pobočja in manjvredna zemljišča, ki niso več v tolikšni meri interesantna za kmetijsko izrabo. Poselitev višjih predelov pa bi bila ugodnejša tudi zaradi boljših bivalnih pogojev. Prebivalstvo bi namreč lahko poseljevalo območje nad inverzijsko plastjo hladnega onesnaženega zraka in megle. Najtehtnejši razlog, ki najbolj zavira tako poselitev, pa so občutno višji stroški gradnje na pobočjih.

Poleg ekoloških dejavnikov pa bodo na poselitev v prihodnje vse bolj vplivali tudi ekonomski dejavniki, saj cena energije vse bolj raste, kar bo delovalo zaviralno na nadaljnjo suburbanizacijo.

Izhod iz nastalega položaja je torej na eni strani omejevanje pretirane suburbanizacije oziroma disperzne poselitve in njeno usmerjanje, po drugi strani pa pritegovanje raznih dejavnosti v suburbana območja. S tem bi se namreč še povečalo število delavnih mest v teh predelih, kar bi omogočalo zaposlovanje vedno večjemu številu prebivalstva v kraju bivanja.

Vloga Ljubljane se na ta način tudi v prihodnosti ne bo zmanjšala, temveč v določenem smislu celo narasla, saj se bodo v njej koncentrirale dejavnosti regionalnega in republiškega pomena, medtem ko se bodo lokalne dejavnosti selile v druge manjše centre v regiji. Suburbanizacija ne bo potekala več spontano in stihijsko kot doslej, temveč vse bolj diskontinuirano in selektivno, samo v določenih za to primernih področjih.

Literatura

1. Ferligoj Anuška, Razvrščanje v skupine z omejitvami, doktorska disertacija, Ekonomska fakulteta B. Kidriča, Ljubljana 1983

2. Geografski problemi obmestij, Geographica Slovenica 11, II. poljsko-jugoslovanski seminar, Varšava 29.5.-3.6.1978, Ljubljana 1980
3. Gosar Lojze, Problemi razvoja primestnih agrarnih naselij ob primeru Kozarij in Bevk, v: Urbanizacija prigradskog područja velikih i srednjih gradova, simpozij 23.-25.aprila 1980 v Beogradu, Zavod za planiranje razvoja grada Beograda, Beograd 1980
4. Kokole Vladimir, Ruralno-urbano obrobje ljubljanske mestne aglomeracije, I., II. faza, UI SRS, Ljubljana 1975
5. Ljubljana 2000, Strokovne podlage za pripravo osnutka dogovora o skupnih temeljnih dolgoročnih planov v ljubljanski regiji, Izbrane temeljne sestavine, UI SRS, Ljubljana 1984
6. Modern Metropolitan Systems, ed. by Charles M. Christian and Robert A. Harper, A Bell and Howell Company, Columbus 1982
7. Vrišer Igor, Urbana geografija, Filozofska fakulteta, FAGG, Ljubljana 1984